

Marek Świeca

O potrzebie rozwijania kultury estetycznej społeczeństwa

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 1, 345-354

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Świeca¹

O potrzebie rozwijania kultury estetycznej społeczeństwa

Streszczenie

Tekst odnosi się do edukacji estetycznej społeczeństwa. Pierwsza jego część akcentuje przedmiot badań estetyki jako nauki i jej podstawowe kategorie. Podkreślona została waga przeżyć estetycznych w życiu człowieka. Przynajmniej przyczyną przemian i sporów, jakie mają miejsce w estetyce, jest twórczość neoawangardowa drugiej połowy XX wieku. Kwestionuje ona część paradygmatów estetycznych. Do zrozumienia sztuki współczesnej, potrzebna jest umiejętność odbioru i interpretacji sztuki współczesnej. Aby podnosić poziom kultury estetycznej społeczeństwa, należy rozwijać wrażliwość zarówno na wartości trwałe, jak też na artystyczne nowatorstwo. Artykuł opisuje składniki kultury estetycznej człowieka (wrażliwość estetyczną, doświadczenia, wiedzę z zakresu historii i teorii sztuki). Szczególnie akcentuje umiejętność włączania sztuki w całokształt jednostkowego życia.

Słowa kluczowe: kultura estetyczna społeczeństwa, przeżycie estetyczne, odbiór sztuki, wartości trwałe

About the need to develop the society's aesthetic culture

Summary:

The text concerns the society's aesthetic education. The first part stresses the subject of aesthetics of a science and its basic categories. The importance of aesthetic experiences in a human life has also been emphasised. The main cause of changes and disputes taking place in aesthetics is the artistic work of the new avant-garde of the second half of the 20th century. It questions a part of aesthetic paradigms. In order to understand the modern art one needs the ability to acquire and interpret this modern art. In order to increase the level of aesthetic culture among the society, there is a need to develop the sensitivity to both constant values as well as artistic innovations. The article describes the components of aesthetic culture of a person (aesthetic sensitivity, experience, the knowledge concerning history and theory of art). It especially stresses the ability to incorporate art into the entirety of an individual's life.

Key –words: society's aesthetic culture, aesthetic experience, art reception, constant values

Wstęp

Na rynku sztuki, obok dzieł znanych i uznanych, pojawiają się zjawiska dyskusyjne i kontrowersyjne, do odbioru których społeczeństwo jest

---

¹ dr, Katedra Pedagogiki Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości Ostrowiec Świętokrzyski

nieprzygotowane. Jednocześnie lansowane przez media postawy konsumpcyjne powodują zubożenie gustów i smaków.

Sztuka pozwala człowiekowi przygotowanemu do jej odbioru rozwijać w sobie wrażliwość i kulturę estetyczną, a poprzez nią postawy poznawcze, altruistyczne i twórcze.

Poniższy tekst przedstawia zagadnienie kultury estetycznej (jej pojęcie i składniki). Ukazuje przemiany zachodzące w sztuce i jej ocenach. Wskazuje na potrzebę rozwijania estetycznej kultury społeczeństwa.

Estetyka i jej przemiany

Estetyka była w swej historii różnie traktowana: jako nauka o pięknie, o sztuce, o przeżyciach, twórczości, dziele sztuki i jego ocenach. Jako nauka, estetyka nie wyodrębniła się tak wyraźnie od filozofii, jak np. logika czy etyka. Nazwę swą nosi od 1750 roku, po opublikowaniu przez Aleksandra Baumgartena dzieła „Aesthetica”. Nauka może uczynić swoim przedmiotem sztukę, szukając tu struktur najogólniejszych, powszechnie obowiązujących. Dlatego znane jest określenie estetyki jako filozofii sztuki czy filozofii piękna. W filozofii wyróżniamy: ontologię, epistemologię, aksjologię. Ontologia rozpatruje dzieło sztuki jako byt, dociekając jego istoty i struktury. Epistemologia próbuje określić zasady procesów poznania dzieł sztuki. Aksjologia bada naturę wartości estetycznych, ich relację w trójkącie twórca-dzieło-odbiorca. Teorie estetyczne stają się przydatne, gdy dotrą do odbiorców, do ludzi oglądających dzieła sztuki i fascynujących się pięknem natury. Najdłuższą tradycję ma określenie estetyki jako nauki o pięknie. Wielu filozofów podejmowało rozważania nad ideą piękna, jego istotą i pochodzeniem. Między krańcowymi ujęciami, z których jedno traktuje piękno jako ideę, a drugie uznaje jedynie fakt podobańia się jako subiektywną reakcję podmiotu, mieści się pogląd, że piękno realizuje się w dziele sztuki. W estetyce współczesnej jest ono jedną z wartości równorzędną innym (takim jak tragizm,

wdzięk, wzniosłość itp.). Wartości estetycznych zaczęto szukać przede wszystkim w dziele sztuki, a jeśli poza nim, to jednak zawsze w konkretnych przedmiotach, a nie w ogólnych bytach ani w świecie idei².

Zachodzące w historii społeczeństw przemiany wpływają na sposób odbioru dzieł sztuki i ich oddziaływanie na ludzi. Konkretnie jednostkowe dzieło jest efektem procesu twórcy i stanowi impuls do przeżyć odbiorcy. W relacji odbiorca - dzieło sztuki, istotne jest zajęcie przez odbiorcę postawy estetycznej. Według M. Gołaszewskiej postawa ta uwarunkowana jest z jednej strony przekonaniem, że wartości estetyczne mogą zaspokoić określone potrzeby, z drugiej - właściwościami określającymi odbiorcę od strony biologiczno-psychologicznej (zdolność do percepcji zmysłowej, rozmaita sprawność różnych zmysłów). Innymi słowy fakt obecności dzieła stwarza potencjalną możliwość oddziaływania, ale dopiero zaangażowane słyszenie, widzenie i rozumienie powoduje zaistnienie przeżycia estetycznego. Jest ono tym elementem, który wiąże odbiorcę z sytuacją estetyczną w sposób bezpośredni³. Jego indywidualny charakter sprzyja rozwojowi jednostki doznającej przeżycia. Podstawową formą przyswojenia przez odbiorcę wartości estetycznych jest aprobata, wyrażająca się w postaci przeżycia, które jest całościowym wyrazem identyfikacji odbiorcy z dziełem sztuki. Dzieło sztuki nie jest strukturą zamkniętą, lecz tworem danym odbiorcy jako materiał do dialogu. Dzieło ma charakter oferty dialogowej, wymagającej percypującego podmiotu, który decyduje nie tylko o charakterze doznań, ale i o pewnej strukturze przekazu. Osobisty udział odbiorcy we współtworzeniu wizji artysty nadaje sztuce szczególnej intensywności. Przeżycia estetyczne związane z odbiorem różnych dziedzin sztuki są tożsame z innymi doświadczeniami człowieka. Dzięki kontaktom z dziełami sztuki, wzbogaca się zasób naszych doświadczeń,

---

² M. Gołaszewska, *Kultura estetyczna*, WSiP, Warszawa 1989, s. 11.

³ M. Gołaszewska, *Zarys estetyki*, PWN, Warszawa 1986, s. 296.

następuje wewnętrzny rozwój, zwiększa się dyspozycyjność odbiorcy do pojęciowego rozpoznania dzieła. Przeżycie estetyczne odwołuje się do aktywności podmiotu, bez której nie ma zrozumienia dzieła. Gdy dominującą kategorią estetyczną było piękno, przeżycie estetyczne nie było tak skomplikowane jak obecnie. Gdy oglądowi dzieła towarzyszyła kontemplacja, odbiorca z zadowoleniem chłonał jego piękno. Ale pojawiają się dzieła, w których trudno o jednoznaczne rozróżnienie kategorii estetycznych. Trudno o ich nazwanie. Jeszcze 50-60 lat temu dzieła plastyczne miały w większości charakter ilustracyjny i przedstawiający. Ale nurty wyrosłe z XX-wiecznej neoawangardy przyniosły radykalną zmianę.

Część artystów porzuciło płótno malarskie na rzecz artystycznego przetwarzania przedmiotów realnych. Tworzywem stało się prawie wszystko: piasek, tłuczone szkło, skóra, zniszczone przedmioty itp. W kompozycjach plastycznych typu assamblaże czy instalacje- artystycznemu zespoleniu w złożoną całość ulegają wszystkie możliwe przedmioty barwne i bryłowate. W świecie, nad którym ciąży wizja człowieka zdominowanego przez rzeczy, artyści próbują je symbolicznie okiełznać. Twórcy otrzymują nowe narzędzia ekspresji, a odbiorcy nowe sposoby uczestnictwa w kulturze. Sztuka w muzeach stała się „martwa”, gdyż pozostała odległa od codzienności, w której przebiega nasze istnienie. Pojawiają się kierunki, w których ważniejszy od dzieła jest artysta. W konceptualizmie pomysł dzieła miał skłonić odbiorcę do refleksji. Zwolennicy tego nurtu zanegowali konieczność istnienia dzieła sztuki jako obiektu materialnego. Wystarczyły plany i idee jego powstania.

Lata 60. i 70. ubiegłego wieku zakwestionowały estetyczną naturę sztuki. Krytykowano nieadekwatność dotychczasowych pojęć i konstrukcji teoretycznych do uchwycenia istoty współczesnej sztuki. Poddawano w wątpliwość przynależność wartości estetycznych i przeżycia estetycznego tylko w relacji z dziełem sztuki, wskazując na możliwość ich występowania w

świecie natury, relacji międzyludzkich, disagnu. Twórcy neoawangardy zakwestionowali estetyczną koncepcję sztuki nie tylko w teorii, w swych programowych deklaracjach, lecz co ważniejsze, w swej praktyce artystycznej. Nie mniej ważne jest to, że ich propozycje lub prowokacje artystyczne (często wbrew nim samym), zostały uznane za sztukę przez świat sztuki, to znaczy przez oficjalne instytucje artystyczne, jak też przez ekspertów (krytyków, historyków i teoretyków sztuki)⁴.

Możliwości badawcze estetyki adekwatne do sztuki tradycyjnej nie zawsze przystają do nowych kierunków w sztuce. Aktualizacja narzędzi badań estetycznych jest kwestią szczególnie istotną. Estetyka wobec społeczeństwa ma zadanie podnoszenia poziomu ogólnej kultury estetycznej, rozwijanie wrażliwości zarówno na wartości trwałe, jak na odważne nowatorstwo artystyczne⁵.

Kultura estetyczna i potrzeba jej rozwijania

Aby zrozumieć sztukę współczesną, trzeba posiadać umiejętność odbioru i interpretacji sztuki klasycznej, tradycyjnej. Człowiek kształtuje się pod wpływem poznania otaczającego świata, w tym recepcji dzieł sztuki. Sztuka jest środkiem wychowania, ponieważ kształtuje postawy człowieka i środkiem kształcenia, ponieważ wzbogaca wiedzę i mechanizmy poznawcze. O tym, w jakim stopniu można wykorzystać sztukę do nauczania, wychowania i samowychowania człowieka, decyduje jego kultura estetyczna.

Kultura estetyczna to typ i poziom uczestnictwa jednostki lub grupy w systemie wartości estetycznych i dóbr artystycznych społecznie

---

⁴ B. Dziemidok, *Główne kontrowersje estetyki współczesnej*, PWN, Warszawa 2002, s. 159.

⁵ I. Wojnar, *O edukacji estetycznej- głos pedagoga humanisty* [w:] K. Wilkoszewska (red), *Wizje i Re-wizje. Wielka księga estetyki w Polsce*, Universitas, Kraków 2007, s. 872.

zobiektywizowanych, przyjętych i funkcjonujących w określonej społeczności⁶. Według M. Gołaszewskiej składnikami kultury estetycznej są: wrażliwość estetyczna, zasób wiedzy z zakresu teorii i historii sztuki, doświadczenie (kontakt z dziełami sztuki) i umiejętność włączania doświadczeń związanych ze sztuką w całość swego życia. Wrażliwość estetyczna warunkuje stopień doznań związanych z poznaniem piękna. Należy ona do zadatków wrodzonych. Zdolność widzenia czy słyszenia decyduje o odbiorze dzieła sztuki. Na wrażliwość estetyczną składają się trzy czynniki: wrażliwość sensoryczna, wrażliwość na struktury artystyczne i wrażliwość na wartości. Wrażliwość sensoryczna to zdolność odbierania wrażeń doznawanych przez rozmaite zmysły – wzrokowy, słuchowy, dotykowy, węchowy itp.⁷. Wrażliwość na struktury artystyczne to np. dostrzeganie barw w ich pięknie, wspaniałości, ekspresyjności. Istotna jest również zdolność wyróżniania całości estetycznie znaczących, pojawiających się w sztuce i w naturze – dostarczają nam one uporządkowanego obrazu świata, w którym szczególne miejsce w polu naszej uwagi zajmują przedmioty ustrukturuwane, posiadające wartości estetyczne. Gdy idzie o wrażliwość na wartości, możemy wyróżnić zasadniczą „podatność na odczuwanie piękna” oraz bardziej wyspecjalizowaną wrażliwość na stronę „warsztatową” czy też „formalną” dzieła sztuki⁸.

Kolejny składnik kultury estetycznej to doświadczenie sztuki poprzez kontakt z oryginalnym dziełem. W przypadku plastyki - najlepsza reprodukcja nie odda w pełni jakościowego kształtu dzieła. W przypadku muzyki - płyta nie odda atmosfery koncertu. W przypadku teatru - zapis wideo nie zastąpi bezpośredniego uczestnictwa. Doświadczenie odbiorcy skłania niekiedy do prób własnej amatorskiej twórczości. Percepcja dzieł sprzyja poszukiwaniu informacji o twórcy, jego biografii, stylu w jakim tworzył itp. Powiększa się

---

⁶ M. Gołaszewska, *Kultura... op. cit.*, s. 10.

⁷ Ibidem, s. 23.

⁸ Ibidem, s. 26.

zakres trwałej wiedzy odbiorcy z zakresu teorii i historii sztuki i jej rodzajów. To właśnie kolejny element kultury estetycznej człowieka - wiedza. Dzięki kontaktom ze sztuką, następuje wewnętrzny rozwój. Kontakt z dziełem to aktywność podmiotu, bez której nie ma zrozumienia i interpretacji. Pojawia się umiejętność włączania doświadczeń związanych ze sztuką w całość życia. Człowiek znajduje dla sztuki miejsce wyznaczone przez jego autentyczne potrzeby.

Partycypacja w kulturze jest zawsze wysoce zindywidualizowana, co wiąże się z psychicznym i osobowościowym charakterem tego uczestnictwa. Każda dostępność jednostki ludzkiej do werbalnych czy niewerbalnych, trwałych czy nietrwałych elementów kultury symbolicznej (tekstu pisanego, wypowiedzi ustnej, obrazu, rzeźby itp.), tak długo pozostaje jedynie prawdopodobnym wydarzeniem, jak długo nie wywoła percepcji (identyfikacji i percepcji), refleksji, przeżycia, nie skłoni do oceny, działania itp.

Ze wzrostem doświadczeń i wiedzy, sztuka staje się wartością w życiu konkretnego odbiorcy. Dzięki niej poznaje prawdy o świecie i o sobie samym. Doznaje różnych stanów emocjonalnych, płacze i śmieje się, przeżywa.

W kontaktach z dziełem sztuki wrażliwy odbiorca odnajduje własne przeżycia. Człowiek jest ich przedmiotem, wypełnia treść dzieł. Ludzka dojrzałość rozwija się i pogłębia w miarę, jak człowiek staje się zdolny do uczestniczenia w coraz bardziej złożonych, coraz trudniejszych, coraz wyższych formach wspólnoty stwarzanej przez sztukę. Sztuka spełnia funkcję osobowotwórczą. Dzięki sztuce człowiek dochodzi do wyższego stopnia samowiedzy, co jest znaczącym czynnikiem w procesie kształtowania się jego osoby i włączania w nią wartości znajdujących w sztuce⁹.

Aby opisany powyżej proces zaistniał, w człowieku muszą się ukształtować autentyczne potrzeby estetyczne, umiejętności wyboru i

---

⁹ Ibidem, s. 43.

wartościowania. Podnoszenie poziomu kultury estetycznej w społeczeństwie jest sprawą nie tylko dostępności sztuki na „giełdzie” wartości, ale sprawą kształtowania potrzeb i upodobań, decydujących o jej przeżywaniu. Niewyrobiony odbiorca skłonny jest utożsamiać własne oceny i preferencje z tym co jest dobre lub złe, wartościowe lub banalne. Podstawowa kultura estetyczna wyraża się w umiejętności rozróżniania tego, co się komuś osobiście podoba, i tego co jest godne oceny pozytywnej. (jest np. zrozumiałe, że ktoś nie lubi muzyki Chopina, lecz nie jest do przyjęcia opinia, że muzyka Chopina jest muzyką złą).

Drugi ważny element kultury estetycznej stanowi umiejętność odróżniania wartości dzieła od wartości przedstawionego przedmiotu czy treści, wzrost umiejętności traktowania dzieł sztuki w oderwaniu od ich funkcji przedstawiania rzeczywistości potocznej¹⁰. Społeczna obecność sztuki jest możliwa dzięki szkole, instytucjom upowszechniania kultury i środkom masowego przekazu. Na nich spoczywa powinność dbania o rozwój kultury estetycznej ludzi.

Wnioski

Dzięki rozwojowi kultury estetycznej społeczeństwa możliwa jest internalizacja wartości, które niosą dzieła sztuki, ale też istotnych wartości humanistycznych. Wartości pozwalających człowiekowi widzieć siebie jako część wspólnoty, dostrzegać potrzeby innych, przeciwstawiać się niesprawiedliwości. Sztuka kształtuje moralne strony osobowości, rozbudza jej sumienie. Rozwijanie kultury estetycznej jest konieczne zwłaszcza dla zrozumienia sztuki nowej, prowokacyjnej, która zwraca uwagę na zagrożenia dla społeczeństwa płynące z otaczającej rzeczywistości.

---

¹⁰ I. Wojnar, *Wychowanie estetyczne - stymulacją osobowości i przyswajaniem świata* [w:] A. Kuczyńska (red), *Sztuka i społeczeństwo*, PWN, Warszawa 1976, s. 324.

Piśmiennictwo

1. Dziemidok B., *Główne kontrowersje estetyki współczesnej*, PWN, Warszawa 2002.
2. Gołaszewska M., *Zarys estetyki*, PWN, Warszawa 1986.
3. Gołaszewska M., *Kultura estetyczna*, WSiP, Warszawa 1989.
4. Wojnar I., *Wychowanie estetyczne - stymulacją osobowości i przyswajaniem świata* [w:] A. Kuczyńska (red), *Sztuka i społeczeństwo*, PWN, Warszawa 1976.
5. Wojnar I., *O edukacji estetycznej- głos pedagoga humanisty*, [w:] K. Wilkoszewska (red), *Wizje i Re-wizje. Wielka księga estetyki w Polsce*, Universitas, Kraków 2007.

